

Çevre Bilimlerinde Sürdürülebilir Etik Sorunu ve Yöntemsel Bir Deneme

Kemal Çinçin¹

¹ Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Isparta, Türkiye.

* Corresponding author (Sorumlu Yazar): K. Çinçin, e-mail (e-posta): kemalcincin@sdu.edu.tr

ÖZET

Çevre bilimleri tarihi söz konusu olduğunda, bu alanda yapılan öncü çalışmaların doğal çevreyi oluşturan organizmaların ilişkilerini ve yapılarını anlamaya, cansız doğal varlıkların özelliklerini araştırmaya, insanın yaşam kalitesinin artırılmasına ve temel ihtiyaçlarının en uygun yollarla sağlanabilmesine yönelik çalışmalar üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Günümüzde ise çevre bilimleri olarak değerlendirilen pek çok faaliyet, sürdürülebilirlik konusunda başarılı öneriler geliştirme çabası içerisindedir ve bu faaliyetler, hem yerel hem de küresel anlamda destek görmektedir.

Günümüzde eğitim sistemleri, sürdürülebilir bir çevre ve doğa bilincinin gelişebilmesi adına pek çok kademedede müfredatlarını güncellemiştir. Çevre sorunlarının gözlemlenebilir boyutlara ulaşmış olması ve insan sağlığı için bir tehdit oluşturması pratik bir takım çözümleri gündeme getirmiştir. Bu çözümler en başta ekonomik ve hukuki yaptırımları içermektedir. Ticari ilişkilerin ve üretimin çevre sorunlarını temele alacak biçimde şekillendirilmesine yönelik bu çalışmalar kısa vadeli çözümler konusunda başarılı olabilir. Bununla birlikte uzun vadede çözüm bekleyen sürdürülebilirlik meselesinin, en temelde bir etik meselesi olduğu düşünülmektedir.

Çevre problemlerinin büyüklüğü karşısında geliştirilen normatif süreçlerin yapay zeka uygulamaları ile birlikte insan davranışlarının ölçülmesine ve değerlendirilmesine evrilmesi kaçınılmaz görülmektedir. Davranış değerlendirme meselesi ise değişen anlık durumların topluca ele alınmasını gerektirir.

Çalışmanın amacı, sürdürülebilir üretim ve tüketim yolları için sürdürülebilir bir etik anlayış olanağını tartışmaktır. Bunun için felsefenin epistemoloji, ontoloji ve etik alanlarındaki temel fikirlerin sürdürülebilirlik açısından ele alınmasına çalışılacak ve insanın değerini korumaya yönelik tartışmalarda modelleme yönteminin önemine değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Bilim, Sürdürülebilirlik, Etik, Yöntem

The Problem of Sustainable Ethics in Environmental Sciences and a Methodological Essay

ABSTRACT

When it comes to the history of environmental sciences, it is seen that pioneering studies in this field focus on understanding the relationships and structures of organisms that make up the natural environment, researching the characteristics of non-living natural assets, increasing the quality of life of people and providing their basic needs in the most appropriate ways. Today, many activities considered as environmental sciences are in an effort to develop successful proposals on sustainability, and these activities are supported both locally and globally.

Today, education systems have updated their curricula at many levels in order to develop a sustainable environmental and nature awareness. The fact that environmental problems have reached observable dimensions and pose a threat to human health has brought a number of practical solutions to the agenda. These solutions primarily include economic and legal sanctions. These efforts to shape commercial relations and production based on environmental problems can be successful in terms of short-term solutions. However, the issue of sustainability, which awaits a solution in the long term, is considered to be an ethical issue at its core.

It seems inevitable that the normative processes developed in the face of the magnitude of environmental problems will evolve into the measurement and evaluation of human behavior together with artificial intelligence applications. The issue of behavior evaluation, on the other hand, requires collective consideration of changing momentary situations.

The aim of the study is to discuss the possibility of a sustainable ethical understanding for sustainable production and consumption ways. For this purpose, it will be tried to deal with the basic ideas of philosophy in the fields of epistemology, ontology and ethics in terms of sustainability and the importance of modeling method in the discussions on protecting the value of human will be mentioned.

Keywords: Science, Sustainability, Ethics, Method

Makale Bilgisi / Article Info

Alınış tarihi
Received date : 12.08.2022

Düzeltilme tarihi
Revised date : 06.09.2022

Kabul tarihi
Accepted date : 12.09.2022

Atıf için
How to Cite Çinçin, K. (2022). "Çevre Bilimlerinde Sürdürülebilir Etik Sorunu ve Yöntemsel Bir Deneme",
Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi, 8(1), 2022: 38-46.

1. GİRİŞ

İnsanın çevre ile olan daimi ilişkisi; onu kontrol eden, ekonomik ve estetik amaçlar olarak kullanan tek taraflı bir ilişkiden, onu korumaya çalışan ve ontolojik açıdan kendi varlığını anlamlandırmanın bir yolu olan ilişki türüne dönüşmüş durumdadır. Günümüzde toplumlar, çevre problemlerinin en belirgin sonucu olarak, küresel iklim değişikliğinin kontrolüne yönelik kurumsallaşma yoluna girmişlerdir. Örnek olarak Türkiye’de daha önceki adlarından bazıları Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Çevre Bakanlığı, Orman Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı olan bakanlıklar son olarak 29 Ekim 2021 tarihinde Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı adını almıştır. Anlaşılacağı gibi ilgili bakanlık, yerleşim yerlerinin planlanması ve yapı malzemeleri ile ilgili düzenlemelerden çevre ve ormanların korunmasını amaçlayan düzenlemeleri merkeze alan bir yapıya bürünmüştür.¹ Böylelikle iklim değişikliğine yönelik gerekli tedbirlerin alınması ve işbirliği yapılan diğer kurumlar ile birlikte kontrol ve denetim mekanizmalarının işlevselliğinin sağlanması amaçlanmıştır.

İnsanlık tarihinde avcı toplayıcı dönemden, tarım dönemine geçiş ve sonrasında feodal yapıların gündeme gelmesi, insan eylemlerinin rekabet ve ontolojik kaygılar ile birlikte daha çok haz almayı amaç edinen düşüncelerle belirlenmesine yol açmıştır. Bu durum, sosyolojik ve kültürel açıdan sürekli değişen insanın, doğayı tanıma ve ondan faydalanma isteğini arttırmıştır. Artık doğaya sahip olan insan, kendisi dışındaki her şeyi kendi amaçları doğrultusunda kullanma hakkına sahip olduğuna inanarak yaşamaya başlamıştır. Roma İmparatoru ve filozof Marcus Aurelius (121-180) doğaya karşı takınılan bu tutumu “İyi eğitilmiş, saygılı insan, her şeyi veren ve her şeyi geri alan doğaya şöyle der: “istediğini ver, istediğini al.” Ama bunu doğaya meydan okurcasına değil, bir boyun eğişle ve onun istekleriyle tam bir uyum içerisinde söyleyecektir” diyerek eleştirmiştir (Aurelius 2020: 130).

İlk doğa filozoflarından günümüze kadar geçen sürede doğayı tanıma girişimleri ve doğayı anlama çalışmaları, bilim ve teknolojiye gelişmeler sayesinde bir güç gösterisine dönüşmüştür. Rönesans Dönemi, Reform Dönemi, Hümanizm düşüncesinin ortaya çıkışı, Aydınlanma Dönemi, Endüstri Devrimi, Sanayi Devrimi gibi süreçler insanın doğayı acımasızca araçsallaştırmasına yol açmıştır. Bu anlayışın kendisi ise oldukça doğal bir insan eylemi statüsüne çıkarılmıştır. Bu yaşananlara yönelik bir eleştiriyi İngiliz filozof George Berkeley (1685-1753) şu şekilde dile getirmiştir: “Görünüşe bakılırsa doğanın kitabını dikkatle okurken de, tek tek her görüngüyü genel yasalara bağlamak ya da bu görüngünün o yasalardan nasıl çıktığını göstermekte bir sağınlık varmış gibi yapmak usa yakışmıyor. Kendimize daha soylu amaçlar koymalıyız; açıkçası usu doğal şeylerdeki güzelliğe, düzene, boyuta, çeşitliliğe bakarak tazelemeli, yüceltmeliyiz” (Berkeley 2015: 144). Ancak o dönemde yaşanan toplumlararası rekabet ve daha fazla güce ulaşma çabası, doğanın doğal olmayan yollarla değişmesine neden olmuştur. Sonuç ise insan için bir felaket olasılığını gündeme getirmiştir: Küresel iklim değişikliği.

Artan insan nüfusu ve ekonomik rekabet, enerji tüketimi başta olmak üzere tarımdan hayvancılığa pek çok sektörde görülen yanlış uygulama örnekleri, küresel iklim değişikliğine neden olan çevresel sorunların ortaya çıkmasının da başlıca nedenleridir. Kömür, petrol, doğal gaz ve nükleer enerji yenilenemeyen enerji kaynakları olarak çevre problemlerine yol açan unsurlardan sayılmaktadır. Su, güneş, rüzgar ve jeotermaller ise yenilenebilir enerji kaynakları olarak ön plana çıkmaktadır. Ülke ekonomileri için çok önemli olan tekstil, çimento, madencilik, turizm, tarım, hayvancılık, ulaşım gibi pek çok ticari faaliyet alanı da küresel anlamdaki çevre sorunlarının önemli nedenleri olarak görünmektedir.

¹ Daha detaylı bilgi için bakınız: <https://csb.gov.tr/>

Su, karbon, azot, fosfor, oksijen gibi madde döngülerinin doğal olanın dışında seyretmesi ve istenmeyen gazların ve ilaçlamaların havayı ve yeraltı sularını kirletmesi, kontrol edilemez bir biçimde doğaya zarar vermiştir. Bu açıdan başarabileceğimiz tek şey sorunların yıkıcı duruma geçmesini erteleme çabalarıdır.

Küresel iklim değişikliğinin önüne geçilmesi konusunda yapılan akademik çalışmalar çevre bilimleri başlığı altında ele alınmaktadır. Çevre sorunlarına çözüm önerileri getiren başlıca bilim dalları; çevre mühendisliği, ziraat mühendisliği, jeofizik, jeoloji, su ürünleri mühendisliği, gıda mühendisliği, biyoloji, Peyzaj mimarlığı, inşaat mühendisliği, kimya, matematik, fizik, v.b. olarak göze çarpmaktadır. Karşılaşılan her türlü çevre sorununda bu bilimlerden kısa sürede bir çözüm beklenmektedir. Ek olarak, yine kısa süreli çözümler amaçlayan gerekli hukuki düzenlemeler ve ekonomik yaptırımlar devreye sokulmaktadır. Bu anlamda çevre koruması ve iklim krizinin aşılmasına yönelik küresel çaplı anlaşmalar yapılmıştır. Bunlardan bazıları ve en önemlileri 2005 yılında yürürlüğe giren Kyoto Protokolü ile 2016 yılında yürürlüğe giren Paris Anlaşması'dır.²

Kısa vadeli ve geçmiş problem çözme becerileri ile biçimlenen bu türden deneyimlerin ilk başta yöntem olarak kullanılması kabul edilebilir bir şeydir. İnsanların doğru çevre yaklaşımları geliştirmesini ve etik değerlere sahip olmasını amaçlayan eğitimlerin ikinci planda tutulmasının nedeni ise bu eğitimlerin görece uzun bir süre gerektirmesi ve çözüm olasılığının 1 olmamasıdır. Toplumsal güdülenmenin ve siyasi tedbirlerin kısa vadeli çözümlere odaklanması, sorunları çözmede başarıya ulaşma yolundaki bu tarzın bir reflekse dönüşmüş olması ile açıklanabilir. Oysaki, "deneyimin bize sunduğu verilere bilimin getirdiği çözümlere tamamlanacağını umamayacağımız bir çözümlerdir" (Ponty 2014: 15).

Genel olarak, "çevre, doğal ve yapay olmak üzere ikiye ayrılarak incelenmektedir. Bunlardan doğal çevre, insan müdahalesi olmadığı için değişikliğe uğramamış çevre olarak tanımlanırken, yapay çevre, insanlığın varoluşundan beri gelişen bir süreç içinde müdahalesi ile oluşturduğu çevreye denmektedir" (Görmez 2020: 3). Elbette burada değişim ile kastedilen şey, tamamen insan eylemleri ile ilişkilendirilmiş bir farka işaret etmektedir. Ancak insanı doğal bir canlı olarak ele alınma durumuna göre bu ayrım farklı anlamlar taşıyacaktır. Konumuza dönecek olursak genel geçer bir anlayışı temsil etmesi bakımından bu görüş önemlidir. Buna göre, çevre problemleri ve çevre etiğinin bu kadar gündeme gelmesindeki mesele doğal çevreden ziyade yapay çevrenin insan üzerinden yeniden anlaşılmasını, değerlendirilmesini ve kontrol edilmesini merkeze almış gibidir.

2. SÜRDÜRÜLEBİLİR ETİK VE YÖNTEM ÜZERİNE

Sürdürülebilir etik, insan eylemlerinin ilkelerini belirleyen her türlü etik anlayışın sürdürülebilirlik açısından değişik koşullarda değişik biçimlerde ele alınmasını öneren bir kavram olarak ele alınabilir. Bu kavramın amacı, sürdürülebilirlik açısından insan eylemlerinin sayısal bir veri ile değerlendirilmesi ve düzenlenmesidir. Olası modelleme ve değerlendirme yöntemlerinin ise gözlemlenen ve tahmin edilen çevre durumlarına paralellik gösterecek biçimde yapay zeka sayesinde sürekli olarak güncellenmesi gerekecektir. Klasik etik tartışmaların da bu sayede yeniden şekillenmesi ve toplumun geneli tarafından daha anlaşılır ve uygulanabilir olması sağlanabilir.

Her türlü çevre kirliliğinin nedeni insan eylemlerine dayandırılmaktadır. İnsan eylemi ise etiğin temel çalışma konusunu oluşturur çünkü, "eylem yalnızca bir yapma değildir. Her kişi eylemini

² Bu anlaşmalarda, küresel iklim değişikliğinin nedenlerine sektörel bazda detaylarıyla değinilmiş, çevre kirliliğinin önlenmesine yönelik emisyon ticaretinin çerçeveleri, yöntemleri ele alınmıştır. Yenilenebilir enerji ve çeşitli sektörlerde sürdürülebilirliği esas alan süreçlerin uygulanmasına yönelik maddelere de yer verilmiştir.

oluşturan ve yapmadan önce gelen, eylemin daha iki tane ögesi: değerlendirme ve ilgili yaşantılar aşamaları vardır. Her eylem bu üç ana ögenin bütünüdür” (Kuçuradi 2006: 12). Etik tartışmaların amacı en temelde iyi ve doğru olanı seçme, uygulama ve istemenin ilkelerini belirlemeye yöneliktir. Binlerce yıldır devam eden felsefi tartışmalar etiğin söz konusu çevre problemlerine çözüm bulmasının zorluğuna bir gönderme olarak algılanmamalıdır. Tam tersine uzun vadeli çözümler ancak sürdürülebilir bir etik anlayışı ile olanaklı gözükmektedir. Deneyim dünyası ile verili ve sınırlı olduğu sanılan çevre sorunlara yönelik gerçeklik algısı ise yanıltıcıdır. Pragmatizmin öncüsü William James’e göre, “ insan düşüncesinden “bağımsız” gerçeklikten bahsettiğimizde, gerçeklik bulması çok zor bir şey gibi görünüyor....Gerçeklik kesinlikle dilsiz ve gelip geçicidir, zihinlerimizin salt ideal sınırındır” (James 2019 : 136). Bir bakıma çevre problemlerine yönelik sunulan ve felsefeyi dışlayan salt somut çözümlerin kalıcı olduğunu iddia etmek, olanaklı değildir. Somut ve duyulara verili olan olgular, bilimde sürekli bir açıklama gereği meydana getirir ve bu anlamda somut ve duyumsal olanlar, bilimsel zihin tarafından kolayca aşılabilecek basit dış görünüşler olarak ele alınamazlar (Ponty 2014: 15-16).

Küresel çevre problemleri açısından ele alacak olursak bu mesele, toplumsal boyutları olan ve insanların birbirleriyle olan ilişkilerine indirgenebilir zira “kişinin bir grup üyesi olarak kurduğu bütün ilişkilerin temelinde, etik bir ilişki söz konusudur, ya da, bu ilişkiler, sonunda gelip etik bir ilişkiye dayanır” (Kuçuradi 2006: 5). Etik sorunların ortaya çıkmasında ve etik ilkelerin belirlenmesinde ilişki konusu oldukça önemlidir. Bu ilişkiler sürdürülebilir etik açısından da gerekli motivasyonun sağlayıcıları olarak görülmelidir. Hedeflenen ve süreklilik arz eden etik ilişkiler, çıkarıcı bireysellik meselesini, baş edilmesi gereken bir mesele olarak karşımıza çıkarmaktadır. Bu durumu Polonyalı düşünür Zygmunt Bauman (1925-2017) “Bir yandan, bireyin menfaatleri tanımak ve onlara göre nasıl davranacağına karar vermek için bir yargı kapasitesine - toplumda bir arada yaşamayı uygulanabilir kılan tüm nitelikler - sahip olduğu sanılmıştır. Fakat diğer yandan, bireysellik için tehlikelerle doludur: Bireyi güvenlik için kolektif güvenceler aramaya iten, aynı anda böyle güvencelerin getirdiği kısıtlamalara ikna eden çıkar hesaplarıdır” diyerek açıklamaktadır (Bauman, 2015: 55).

Eylemleri ve düşünme biçimlerini belirleyen temel etik tartışmaların yanında, değişen koşullar ve uzmanlaşma gerektiren alanların çoğalmasıyla birlikte, uygulamalı etik alanındaki tartışmalar önem kazanmıştır. Böylelikle binlerce yıldır tartışılmayan kürtaj, ötenazi, hayvan hakları, küresel iklim değişikliği gibi konular çağımızda uygulamalı etik başlığı altında ele alınmaya başlanmıştır. Uygulamalı etik ise tıp etiği, biyoetik, çevre etiği, siyaset etiği, eğitim etiği gibi alt başlıklara sahiptir. Daha da özelinde tarım etiği, toprak etiği gibi başlıklar altında da tartışmalar yapıldığı görülmektedir. Uygulamalı etik başlığı altında süregelen bu tartışmalar, sürdürülebilir bir çevre konusunda henüz beklentileri karşılayan bir çözüm sunamamıştır. Dolayısıyla etik, meta etik, uygulamalı etik, vb. alanlarda geliştirilen çeşitli argümanların - gelinen noktada - çevresel sorunların ortaya çıkmasını engellemede yetersiz kaldığı söylenebilir.

Çalışmanın konusu bu anlamda çevre etiğini ilgilendiriyor gibi gözükse de etik ilkeleri temele alan anlayış göz ardı edilemez. Çevre etiği insan merkezli yaklaşım, canlı merkezli yaklaşım, çevre merkezli yaklaşım gibi anlayışlar çerçevesinde ele alınır. Bu anlayışların her biri çevreyi koruyacak ilkeler üzerinde durur. Bu ilkelerin temel amacı ise insan merkezli yaklaşımda insan yaşamını korumak, canlı merkezli yaklaşımda tüm canlı varlıkları korumak, çevre merkezli yaklaşımda ise canlı-cansız tüm doğayı korumaktır. Bu anlamda çevre merkezli yaklaşım sürdürülebilirlik açısından daha ön plandadır. Külcü bu farkı “insan merkezli yaklaşımlar, yapılması zorunlu bazı uygulamalar (hayvan kesilmesi, süt üretimi vs.) için alan açarken, canlı merkezli yaklaşımlar tarım ve hayvancılık sektörünü daha vicdani

bir zemine, çevre merkezli yaklaşımlar ise sürdürülebilir bir doğrultuya taşıyacaktır” biçiminde açıklamaktadır (Külcü 2021: 277).

O halde sürdürülebilirliği esas alan üretim ve tüketim tekniklerinin yanında, sürdürülebilir bir etik anlayışının da yerleşmesi şarttır. Bunun en önemli nedenlerinden bir tanesine göre, “Olgu önermeleriyle değer önermeleri arasında bir ayırım vardır. Olgu önermeleri, tek tek ve somut şeylere, olaylara ve yapıp-etmelere dayanırken, değer önermeleri, ilkelere dayanırlar. Bu yüzden, bir şeye iyi ya da kötü yargısını vermek yetmez” (Filiz 2014: 37). Bir bakıma, yarguların da sürdürülebilirlik açısından ele alınması gerekmektedir denilebilir.

Savunmasız Gezegen adlı eserinde insanların ortalama enerji tüketimi ile yaşanan ülkenin gelişmişliği arasında büyük bir ilişki olduğuna değinen Foster, temel ihtiyaçların dışında kalan tüketimlerden kaynaklanan problemlerin önemine sıklıkla vurgu yapmıştır. Mevcut çevre problemlerinin ortaya çıkma nedenlerinden bir tanesi insanlar, şirketler ve toplumlar arasındaki ekonomik rekabettir. Bu rekabetin etkilerinin azaltılması, emek kavramını yeniden gündeme getirmektedir. Böylece emeğin ön planda olduğu bir toplumsallaşma kavramı, çevreyi de içine alacak biçimde yeniden ele alınmalıdır bir bakıma, “insanın doğayla ilişkisinin temelini emek oluşturduğuna göre, doğanın toplumsallaştırılması, ancak üretimin toplumsallaştırılması ile birlikte olursa tam olarak gerçekleştirilebilir. Bu nedenle, çevre devrimi için toplumsal devrim zorunludur” (Foster 2008, 162-163).

Çevre problemlerini ele alıfta cansız varlıkların ontolojik açıdan ve etik konusu olarak ele alınması olanaklı gözükmemektedir. İyi, kötü, sorumluluk, özgürlük, amaç, haz, mutluluk, doğru, yanlış gibi kavramlar cansız varlıkları ele alma biçimi olarak kullanabileceğimiz kavramlar değildir. Çevre problemleri de cansız varlıklara bu kavramlarla yüklenilebilecek bir problem olamaz. İnsan dışındaki canlı varlıkların kendi başlarına doğaya zarar vereceği de iddia edilemez. Çünkü doğadaki değişim ve dönüşüm doğal olana içkin kabul edilir. O halde meseleyi insan eylemlerine ve bu eylemleri belirleyen etik ilkelere indirgeyebiliriz. Kısa süreli insan yaşantısında uzun süreli problemlerin engellenmesine yönelik bir yaşam tarzı ise beklentiden ziyade bir zorunluluk olmuştur. Bunun sağlanabilmesi için sürdürülebilir etik anlayışının yerleşmesi gerekmektedir. Mevcut etik tartışmaların kopukluğu ve kaotik değişim karşısındaki yetersizliği, matematiksel modelleme yöntemi ile aşılabılır gözükmemektedir.

Örnek olarak şehirlerarası bir yolda arabalar için kanunen 110km/sa olarak belirlenmiş bir hız limitini düşünelim. Bu hız sınırının belirlenmesinde aracın teknolojik özellikleri ve modeli, kullanıcının tecrübesi ve sürüş yetenekleri gibi koşullar günümüzde dikkate alınmamaktadır. Ancak yine de insan sağlığını korumada oldukça başarılı olmuş düzenlemelerdir. Diğer yandan saatteki hız limitinin 111 km yerine 110 km olarak belirlenmesi, daha çok insan algısı ve psikolojisi ile açıklanabilir. Bu iki farklı niceliğin hangisinin daha iyi ve doğru olacağına yönelik yıllarca sürececek etik tartışmalar - açacağı başka olası zararlardan dolayı - gereksizdir. Bu durumu da toplumun geneline anlatmak ve ikna etmek, birlikteliği sağlayacak düzene olan acil ihtiyaçtan dolayı kolaydır.

Yukarıda verilen örnekte olduğu gibi insan yaşantısı aslında pek çok sayısal kurallar ile düzenlenmiş durumdadır. Bu sayısal kuralların da değişime açık olduğu bilinmektedir. O halde, insan eylemlerinin de çevre sürdürülebilirliği açısından sürdürülebilir bir etik anlayışı çerçevesinde, matematiksel bir modelleme sayesinde sayısal verilerle ifade edilmesi gereklidir. Bu anlamda çevre bilimlerinin sağlayacağı verilere ve tahminlere bağlı olarak kurgulanacak matematiksel modelleme de sürekli olarak değişebilir. Üreme, enerji tüketimi, su tüketimi, çevreye zarar verme, çevreyi koruma gibi eylemler doğrudan belirli bir puan aralığında sayısal bir değer ile ele alınmalı ve süreç içerisinde bu puanlamamın

akla daha uygun hale getirilmesine çalışılmalıdır. Belirlenen alanlardaki toplam puanı da kişinin sürdürülebilir etik değeri olarak ele alalım. Kişiye özge bu sürdürülebilir etik değerini ise kabul edilebilir düzeyde olması sağlanmalıdır. Pratik bir örnek verilecek olunursa; çocuk dünyaya getirmenin sayısal bir etik değeri olmalıdır. Bu değer aralığı ve toplam etik değere olan etkisi, olası küresel probleme olan olası etkisi üzerinden belirlenmeli ve sürekli güncellenmelidir. Bu belirleme ve güncelleme daha önce belirtildiği gibi yapay zekalar sayesinde gelecekte olanaklı gözükmektedir. Böylelikle, aile planlamasında belirleyici etkenlerin sürdürülebilir etik değerler sayesinde de ortaya çıkması sağlanabilir. Bir başka örnek verecek olursak; yaş, cinsiyet, meslek, sağlık, iklim koşulları, vb. etkenlere bağlı olarak her insanın belirli dönemlerde tüketebileceği su miktarı sürdürülebilirlik açısından belirlenebilir. Bu miktarın altında kalınması veya aşılmasına bağlı olarak elde edilecek sayısal bir verinin, kişinin sürdürülebilir etik değerine etkide bulunması sağlanabilir. Böylelikle, her bir kişinin planlanması düşünülen eylemler çerçevesinde elde edeceği sürdürülebilir etik değeri, kamuya açık bir şekilde hesaplanabilir.

Etik tartışmaların, birer akıl etkinliği ve bilgi problemi olduğu açıktır. O halde bu türden tartışmaların yine bir akıl etkinliği ve bilgi ürünü olan matematiksel modellemelere indirgenmesi yönündeki bir talep garip karşılanmamalıdır. Bu türden modellemelere özgürlük kavramı çerçevesinde karşı çıkılabilir ancak toplumsal yaşam biçimi ve sürdürülebilirlik açısından daha büyük problemlerin engellenmesi ya da yeni bir takım etik tartışmaların toplumun geneli tarafından takip edilebilir olması bu sayede olanaklı gözükmektedir. Ek olarak bu öneri, sürdürülebilirlik meselesi ortadan kalktığında kolayca sonlandırılabilir. Modellemenin kurgulanması sürdürülebilirlik açısından ortaya konulacağından dolayı, modelleme kendi kendisini de sonlandırabilir.

3. SONUÇ

Çevre bilimlerinde mevcut problemleri çözmeye yönelik çalışmaların, bu problemlerin gerçek nedeni olan insan eylemlerini belirleyen ilkeler üzerine yoğunlaşmadığı açıktır. Ekolojik bilincin pratik, salt olgusal düzenlemelerin yanında bunun bir insan alışkanlığı olarak varlığını sürdürmesi sağlanmalıdır. Çevresel tutum oluşturmada ve çevrenin değerini anlamada, temel etik yaklaşımları bilme zorunluluğu ve bunları yalnız insanın çıkarını gözetecek biçimde değil, insanın değerini arttıracak biçimde insan yaşamının bir unsuru olarak görme gerekliliği ortadadır. Biyoçeşitliliğin romantik bir etkinlik olarak devamını sağlamaya yönelik çalışmalardan ya da estetik kaygılar nedeniyle doğaya değer biçme alışkanlığından acil olarak vazgeçilmelidir. Örneğin; endemik olan bitkilerin yerine estetik kaygılar ile sulama ve gübreleme sonucu hava ve toprak kirliliğine neden olan bitki türlerinin yetiştiriciliği bir sorun olarak ortadadır. Sinema, resim ve fotoğraf gibi bazı önemli sanat dalları da bu türden estetik kaygıların çevre problemlerinin önüne geçmesine doğrudan neden olabilmektedir. Bu anlamda, sanatın dönüştürücü ve farkındalığı arttırıcı gücü, sürdürülebilirlik sorununun çözümüne de önemli katkılar sağlayabilir.

Geçmiş dönemdeki ekolojik koşulların belirlenmesi ve bunun günümüzde yaşanan çevre problemlerinin çözümüne yönelik bir katkı sağlayacağını düşünülmesi haklı gerekçeler içeriyor olabilir. Yine de değişimin geçmiştekine evrilmesini ummak çok gerçekçi bir beklenti olmaktan uzaktır. Kaosun ve evrendeki düzensizliğin tahmin ve kontrol edilemez boyutlarda süreklilik içerisinde olması, bilimler açısından sürdürülebilirliğin önünde ne tür bir engel ile karşı karşıya olduğumuzu açığa çıkarmaktadır. Bu anlamda çevresel problemlerin tartışılmasında bazı etik kavramsal analizlere

değnilmelidir. Elbette ki her değişim, kavramsal tartışmaların sürekliliğine haklı gerekçeler sunmaktadır.

İnsan, karşılaştığı her problemi en kısa olduğunu düşündüğü yollarla çözüme eğilimindedir. Toplumlar da insan eylemlerine bağladığı benzer problemleri maddi - olgusal yaptırımların yanında bilim ve teknoloji ile en kısa yoldan çözüme yolunu seçer. Ortaya çıkışı ve çözümünü çok uzun vadeli olan mevcut çevre sorunları içinse aranan en kısa yol, en uygun yol olmayabilir. En uygun yol, bireylerin çevre algısında meydana getirilecek köklü değişimleri de kapsayıcı nitelikte olmalıdır. Bu anlamda çok acil olarak sürdürülebilir etik anlayışı tartışılmalı ve bireylerin sürdürülebilir etik değerine yönelik matematiksel modellemelerin yolları araştırılmalıdır. Gelişen yapay zeka teknolojileri sayesinde, yakın gelecekte bunun olanaklı olacağı düşünülmektedir. Böylelikle daha gerçekçi ve olgusal olana yönelik pratik etik tartışmalar, hem insan yaşamının hem de çevrenin ontolojik sorunlarını da kapsayıcı bir niteliğe bürünebilecektir.

KAYNAKLAR

- Aurelius, M. (2020). *Düşünceler*, (çev: Ş. Karadeniz). Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Z. (2015). *Özgürlük*, (çev: K. Eren). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Berkeley, C. (2015). *İnsan Bilgisinin İlkeleri Üzerine Bir İnceleme*, (çev: L. Özşar), Biblos Kitabevi, İstanbul.
- Filiz, Ş. (2014). *Ahlakın Akli ve İnsani Temelleri*. Say Yayınları, İstanbul.
- Foster, J. B. (2008). *Savunmasız Gezegen*, (çev: H. Ünder), Epos Yayınları, Ankara.
- Görmez, K. (2020). *Çevre Sorunları*, Nobel Yayınevi, Ankara.
- James, W. (2019). *Pragmatizm*, (çev: F. B. Aydar). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Kuçuradi İ. (2006). *Etik*. Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara
- Külcü R. (2021). *Tarım Etiği*. Nobel Yayınevi, Ankara
- Ponty, M. M. (2014). *Algılanan Dünya*, (çev: Ö. Aygün), Metis Yayınları, İstanbul.

EXTENDED ABSTRACT

It has not been possible with the endless classical ethical debates to prevent the basic human actions that cause environmental pollution and climate change. Because these discussions are far from dealing with the value of human being based on mathematical modeling and numerical results for now. In every civilized society, there are sanctions, penalties and laws applied based on numerical data. There is no doubt that being a society is possible by means of some arrangements. As in traffic fines, taking the actions evaluated legally under control generally through some mathematical data, helps to protect human and public health. Of course, the numerical data in question are open to discussion, but it would be a mistake to hope that these discussions will end. For this reason, the legal process will continue to operate in the presence of all kinds of discussions. Because most of the practical human actions cannot be expected to occur after a long decision process.

Sustainable ethics can be considered as a concept proposing that any ethical conception determining the principles of human actions should be handled in different ways in different conditions in terms of sustainability. Purpose of this concept is to evaluate and regulate human actions with numerical data in terms of sustainability. On the other hand, possible modeling and evaluation methods, will need to be constantly updated by artificial intelligence in parallel with the observed and predicted environmental conditions. In this way, it can be ensured that classical ethical debates are reshaped and made more understandable and applicable by the general public. According to this conception, depending on the changing environmental conditions, each individual's reproduction, water consumption, energy consumption, paper consumption etc. actions can be taken under control in terms of sustainability. Thanks to artificial intelligence applications, the necessity of presenting and constantly updating various mathematical models with the help of instantly changing data emerges.

Therefore, in the presence of existing environmental problems, it should be ensured that the actions, which are among the most important causes of these problems, are taken under control. It does not seem logical to seek the way for this only in economic and legal sanctions. Our recommendation is; these key actions should be quantified on a continuous and variable basis, so that the sustainable ethical value of each individual should be calculated, updated and declared.

Yazarın Biyografisi

Kemal ÇİNÇİN

2001 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Matematik Öğretmenliği Bölümü mezunu olan yazar, 2015 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe Bölümünde "Zaman Simetri ve Kaos İlişkisi" başlıklı teziyle yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. 2020 yılında ise Akdeniz Üniversitesi Felsefe Bölümünde "Özgürlük Sorgulamasında Matematiksel Modellemenin Olanağı" başlıklı tezi ile doktor ünvanını almıştır. Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe Bölümünde doktor öğretim üyesi olarak çalışmalarına devam etmektedir. İlgi alanları; bilim felsefesi ve tarihi, matematik, etik, zaman ve özgürlük üzerine tartışmalardır.

İletişim kemalcincin@sdu.edu.tr

ORCID Adresi <https://orcid.org/0000-0003-3188-362X>